

Ακόμη μια φορά, Η Δημιουργία του Σύγχρονου Χρήματος¹

Το Νόμισμα είναι δημιούργημα του Νόμου και όχι της Φύσης και σε μας έγκειται να τον αλλάξουμε ή να τον αχρηστεύσουμε Αριστοτέλης Ηθικά Νικομάχεια

Σήμερα σ' αυτή την αίθουσα θα κάνουμε ένα ωραίο ταξίδι στον κόσμο του χρήματος, την ανθρώπινη επινόηση η οποία θεωρείται σε σπουδαιότητα παραπλήσια της εφεύρεσης του αλφάβητου στην ιστορία του πολιτισμού.

Το θέμα της δημιουργίας του σύγχρονου χρήματος είναι σημαντικό να κατανοηθεί, ιδιαίτερα στην παρούσα συγκυρία όπου εμείς βρισκόμαστε στο μέσο μιας πρωτόγνωρης οικονομικής κρίσης, της μεγαλύτερης που υφίσταται η Ελλάδα από τα τέλη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Από την 10^η Μαΐου του 2010, η χώρα μας με την υπογραφή του Α' Μνημονίου της εθνικής υποτέλειας βρίσκεται σε καθεστώς ελεγχόμενης χρεοκοπίας. Η θεμελιώδης αιτία υπήρξε η κατάρρευση του παγκοσμίου χρηματοπιστωτικού συστήματος του 2008, που συμπάρευσε τις υπερβολικά εκτεθειμένες σε δανειοδοτήσεις υψηλού κινδύνου «ελληνικές τράπεζες». Οι ζημιές και οι υποχρεώσεις τους προς άλλες τράπεζες του Ευρωσυστήματος υπήρξαν κολοσσιαίες. Το κονδύλι υπερβαίνει το ποσό των € 240 δις. Το ερώτημα είναι εύλογο, πώς είναι δυνατόν αυτό να συμβεί όταν το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) της χώρας ανέρχεται στα € 175 δις;

Το κακό, δυστυχώς, δεν περιορίστηκε στο τραπεζικό σύστημα, αλλά οι τράπεζες με τη συνδρομή της πολιτικής ηγεσίας του τόπου μεταβίβασαν, χωρίς αισχύνη, αυτές τις τεράστιες ζημιές στους προϋπολογισμούς του κράτους και τις μετονόμασαν «δημόσιο χρέος» για να τις πληρώνουν με φόρους και χαράτσια οι έλληνες πολίτες μέχρι το 2060! Κι αυτό, διότι δεν υπάρχει τραπεζική ένωση στη ζώνη του ευρώ με ένα κοινό ταμείο, έτσι ώστε να γίνεται επιμερισμός των τραπεζικών ζημιών. Και με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ τις ζημιές τις επωμίζονται τα κράτη στα οποία έχουν έδρα οι τράπεζες που έχουν υποστεί το στραπάτσο!

Οφείλουμε λοιπόν να εξηγήσουμε με βάση την οικονομική επιστήμη πως συνέβη η τραγωδία της κατάρρευσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος σαν πύργος από τραπουλόχαρτα, με τις τράπεζες να οδηγούν τον ελληνικό λαό να χορέψει το χορό του Ζαλόγγου, άλλοι αλαλάζοντες πριν το χείλος του γκρεμού και άλλοι να βρίσκονται ήδη στο κενό. Η σημερινή διάλεξη έχει ως πρωταρχικό σκοπό να προσπαθήσει να εξηγήσει το φαινόμενο της τραπεζικής κατάρρευσης μέσω της ερμηνείας της λειτουργίας του σύγχρονου χρήματος στη νομισματική οικονομία. Με την κατανόηση της δημιουργίας του χρήματος από τις τράπεζες στη σύγχρονη εποχή του συμβολικού χρήματος (fiat money), θα απαντηθεί το καίριο ερώτημα πως οι ζημιές υπερέβησαν το ΑΕΠ της χώρας.

¹ Από την ομιλία στο Πνευματικό Κέντρο Αθηνών, Ακαδημίας 50, την 30^η Οκτωβρίου 2017, ενώπιον των φοιτητών, του Φοιτητικού Ομίλου Μελέτης της Κοινωνικής Μηχανικής & Πολιτικών Επιστημών. Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου, στον Νικόλαο Μαρκουλή που διοργάνωσε την εκδήλωση όπου παρευρέθησαν πάνω από 80 φοιτητές και τον πρέσβη ε. τιμή Περικλή Νεάρχου, τον εμπνευστή των διαλέξεων, ο οποίος με έπεισε ότι οι συζητήσεις μας πρέπει να ακουστούν από τους φοιτητές.

Αυτό που συμβαίνει σήμερα στη χώρα είναι παρεμφερές της περιόδου της Μεγάλης Κρίσης (Great Depression) τη δεκαετία του 1930 στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ήταν τότε που ο δείκτης Dow Jones είχε χάσει το 90% της αξίας του -όπως τώρα του δικού μας Χρηματιστηρίου Αθηνών- το εθνικό εισόδημα είχε μειωθεί κατά 40% και το 25 % του εργατικού δυναμικού ήταν άνεργο. Τότε, όπως και σήμερα, η σκληρή πραγματικότητα καταδεικνύει ότι αυτοί που δημιούργησαν και επεξεργάστηκαν το ισχύον νομισματικό σύστημα, συμπεριλαμβανομένου του Ευρώ, δεν το έχουν κατανοήσει εξ ολοκλήρου. Ενώ αυτοί που έχουν έρθει πολύ κοντά στο να το κατανοήσουν... δεν το έκαναν και δεν το κατευθύνουν.

Το χρήμα αν και επινοήθηκε για τη διευκόλυνση των συναλλαγών, από την αρχαιότητα δημιουργούσε πολλά προβλήματα στην κοινωνία. Παρόλη τη μακραίωνη ιστορία του, το χρήμα, δυστυχώς, ακόμη και σήμερα δεν έχει κατανοηθεί πλήρως. Γι' αυτό ούτε καν ο έρωτας δεν έχει κάνει τόσους πολλούς να γελοιοποιηθούν. Αυτό γενικά έχει περιγραφεί, σαν ένα διαβατήριο για οπουδήποτε εκτός του ουρανού και ως ο προμηθευτής οποιουδήποτε αγαθού στην ανθρώπινη ζωή, εκτός της ευτυχίας. Πλην όμως, σχεδόν όλους τους έχει μπερδέψει, από τον επαίτη ως τον μονάρχη, από τον απλό πολίτη έως τα μέλη του Κοινοβουλίου και σε μεγάλο βαθμό τους ίδιους τους φιλοσόφους, αλλά και αυτούς ακόμα τους οικονομολόγους. Τι είναι τέλος πάντων χρήμα;

Δυστυχώς, το χρήμα είναι μια λέξη με πολλές αποχρώσεις, αλλά χωρίς μια οριστική και γενικά αποδεκτή έννοια. Έτσι, οι ακαδημαϊκοί αποφεύγουν να ορίσουν τι ακριβώς είναι χρήμα, ενώ αυτοί που τολμούν, γενικά δίνουν απαντήσεις που είναι επεικώς ασαφείς. Επί παραδείγματι, ο John Galbraith δηλώνει: «Το χρήμα δεν είναι τίποτα λιγότερο ή περισσότερο από το τι αυτός ή αυτή πάντοτε νόμιζε ότι ήταν- τι γενικά προσφέρεται ή λαμβάνεται για την αγορά ή πώληση αγαθών, υπηρεσιών και άλλων πραγμάτων».² Από την άλλη πλευρά, το ίνδαμνα του νεοφιλελευθερισμού, ο Milton Friedman, δηλώνει « η λειτουργία του χρήματος είναι να επιτρέψει τη συναλλαγή χωρίς αντιπραγματισμό ... το χρήμα αποτελείται από οτιδήποτε υπηρετεί την οικονομική διαδικασία και παρέχει μια προσωρινή διαμονή για τη γενική αγοραστική δύναμη». ³

Επειδή τέτοιου είδους ορισμοί δεν συνάδουν με την ευρυμάθεια του Galbraith, στη συνέχεια εμφανώς ενοχλημένος από την ασάφεια του ορισμού που έδωσε αμέσως διευκρινίζει: «η μελέτη του χρήματος πιο πολύ από κάθε τομέα της οικονομίας, είναι αυτός που χρησιμοποιείται η περιπλοκότητα για να αποκρύψει την αλήθεια ή να την αποφύγει και όχι να την αποκαλύψει». Εντούτοις, ο Friedman επέμενε στην εσφαλμένη υπόθεση του ορθόδοξου δόγματος της *laissez faire*, της «προσωρινής διαμονής» του χρήματος για χάρη της μελλοντικής, της «γενικής αγοραστικής δύναμης» και φθάσαμε στο σημείο το 1% του πληθυσμού να ελέγχει το 50% του παγκοσμίου πλούτου.

² J.K. Galbraith, *Money: Whence it Came, Where it Went*, Bantam, 1975, p.6, "Money is nothing more or less than what he or she always thought it was, what is commonly offered or received for ..."

³ Milton Friedman, *The Demand for Money*, Proceedings of the American Philosophical Society, 27/6/1961.

Επιπρόσθετα, ο John Maynard Keynes, ένας από τους σπουδαιότερους οικονομολόγους του 20^{ου} αιώνα, αναφερόμενος στον τομέα της νομισματικής οικονομίας είχε πει στους φοιτητές του στο Cambridge: «αισθάνομαι σαν κάποιον που προσπαθεί να διαπεράσει μια πυκνή ζούγκλα». ⁴ Διότι, εάν και ο οικονομικός τομέας της μελέτης του χρήματος διδάσκεται σε κάθε πανεπιστήμιο του κόσμου, δεν υπήρχε πριν 90 χρόνια - αλλά ούτε υπάρχει και σήμερα- μια συστηματική και τεκμηριωμένη Διατριβή της θεωρίας και της πρακτικής λειτουργίας του συμβολικού χρήματος, fiat money, που είναι σε ισχύ στον σύγχρονο κόσμο.

Όσον αφορά τους μέγα-τραπεζίτες, αυτοί προ πολλού είχαν καθαρά δηλώσει την αξία του χρήματος, με το διάσημο απόφθεγμα «ας μου επιτραπεί να εκδώσω και να ελέγξω το χρήμα του έθνους και δεν με ενδιαφέρει ποιος θεσπίζει τους νόμους». Η απολογία θα έρθει από τον Reginald McKenna, πρώην υπουργό οικονομικών της Αγγλίας και πρόεδρο της Midland Bank, ⁵ με τη φράση «Φοβούμαι ότι ο απλός πολίτης δεν θα του αρέσει να του πουν ότι οι τράπεζες ή η Τράπεζα της Αγγλίας μπορούν να δημιουργήσουν και να καταστρέψουν χρήμα». Ένα τόσο σημαντικό θέμα που το αγνοούν οι έλληνες βουλευτές ή αποφεύγουν επιμελώς να το αγγίξουν όπως μια καυτή πατάτα και, η χώρα χρεοκόπησε.

Ωστόσο, οι περισσότεροι οικονομολόγοι με εξειδίκευση στη νομισματική θεωρία αποφεύγουν να ορίσουν την έννοια του χρήματος πριν την καταχώρηση του επιρρήματος “tentatively”, που σημαίνει δοκιμαστικά. Για παράδειγμα, το χρήμα μπορεί δοκιμαστικά να ορισθεί ως οτιδήποτε χρησιμοποιείται ευρέως ως μέσο συναλλαγών. Και στη συνέχεια προχωρούν στην ανάλυση των βασικών λειτουργιών που είναι, **(α)** λογιστική μονάδα, **(β)** μέσο συναλλαγών, **(γ)** μέσο αποθεματικής αξίας, **(δ)** μέσο κερδοσκοπίας και **(ε)** μέσο αποπληρωμής χρεών.

Δεν είναι όμως εύλογο να διερωτηθεί ο οιοσδήποτε λογικά σκεπτόμενος, γιατί δεν υπάρχει ορισμός του χρήματος; Είναι φανερό ότι αυτή η αοριστία να προκαλεί ιδιαίτερη έκπληξη στην κοινή γνώμη. Αντιβαίνει τη γενική αντίληψη του κόσμου ότι το σύγχρονο χρήμα είναι τόσο δύσκολο να οριστεί. Η απορία θα επιλυθεί στη συνέχεια όταν η διαπραγμάτευση του θέματος αναλυθεί επαρκώς, ούτως ώστε να γίνει κατανοητό ότι το σύγχρονο χρήμα δημιουργείται από τις τράπεζες, ex nihilo, από το τίποτε, από αέρα κοπανιστό μέσω λογιστικών εγγραφών.

Αυτός είναι ο κύριος λόγος της ασάφειας και της περιπλοκότητας. Εξ ου και οι οικονομολόγοι αναφέρουν, ενδεικτικά, το χρήμα - για όλους τους σκοπούς και τις προθέσεις - μπορεί να οριστεί ως οτιδήποτε είναι αποδεκτό ως μέσο πληρωμών, ιδίως από την κυβέρνηση για την πληρωμή φόρων. Αυτό το μέσο πληρωμών συμπεριλαμβάνει και τις πιστώσεις των τραπεζών. Παρότι μια υποσχετική πληρωμής (IOU), π.χ., μια επιταγή ή γραμμάτιο από έναν φίλο δεν είναι αποδεκτό στην εφορία ή σε ένα τοπικό κατάστημα προϊόντων, ένα γραμμάτιο από μια εμπορική τράπεζα (τραπεζική επιταγή) σαφώς και είναι.

⁴ J.M. Keynes, A Treatise on Money (Μια Διατριβή στο Χρήμα, 1930), από τον πρόλογο.

⁵ R. McKenna (1863-1943), αρχικά, μέλος του Βρετανικού Κοινοβουλίου με το Φιλελεύθερο Κόμμα.

Ένας δεύτερος λόγος της σύγχυσης γύρω από το χρήμα είναι, όπως ανέφερε ο σπουδαίος οικονομολόγος της Βικτωριανής εποχής Stanley Jevons, ότι «τόσο ανεξήγητες είναι οι προκαταλήψεις των ανθρώπων στο ζήτημα του νομίσματος που δεν είναι σωστό να το αφήσουμε σε διακριτική διαχείριση». Για να προσθέσει ένα αιώνα αργότερα ο John Galbraith, ότι όταν κάτι τόσο σημαντικό εμπλέκεται όπως το χρήμα, ένα βαθύ μυστήριο φαίνεται να είναι πρόβλημα. Το ίδιο μυστήριο επισκιάζει και την ανεξήγητη συμπεριφορά των πολιτών αναφορικά με τη δημιουργία του σύγχρονου χρήματος, επειδή η διαδικασία της δημιουργίας από τις τράπεζες είναι τόσο απλή που το μυαλό την απωθεί!

Γι' αυτό, η επεξεργασία της παρούσης ομιλίας υπήρξε προσωπικά μια πάλη απόδρασης από τους συνήθεις τρόπους σκέψης και έκφρασης που έχω διδαχθεί πριν ορισμένες δεκαετίες, αλλά και που εβίωσα τα τελευταία τριάντα χρόνια στο χρηματοπιστωτικό και χρηματιστηριακό πεδίο. Επειδή στον τομέα της νομισματικής οικονομίας άλλα γράφονται και άλλα εννοούνται, καθώς το *χρέος* γίνεται *χρήμα* και το *δάνειο* μεταμορφώνεται σε *περιουσιακό στοιχείο*.

Επιπλέον, επειδή η διαδικασία της δημιουργίας του χρήματος από τα πιστωτικά ιδρύματα αποτελεί μια ταχυδακτυλουργία (sleight of hand), που αποσκοπεί πρωτίστως στη μεγιστοποίηση του κέρδους, εσκεμμένα παρουσιάζεται περίπλοκη ως μια ιερατική τελετουργία. Έτσι, παρ' ότι το ισχύον δόγμα του *νεοφιλελευθερισμού* και *οικονομικού θετικισμού*, προκλητικά ενθαρρύνει και επιβραβεύει κάθε ενέργεια που τελικό σκοπό έχει το ατομικό κέρδος, η κακοήθης τακτική της συγκάλυψης της αλήθειας συνεχίζεται. Και ως αποτέλεσμα, κάθε προσπάθεια των σύγχρονων σταυροφόρων του *δόγματος του φιλελευθερισμού*, να μπερδέψει και να εξαπατήσει πνευματικά τον αναγνώστη διαιώνίζεται.

Το συμπέρασμα, η επικρατούσα αντίληψη στο ευρύ κοινό ότι το χρήμα είναι κάτι το συμπαγές, το οποίο το βλέπεις, το πιάνεις, το μεταφέρεις και το αισθάνεσαι στα χέρια σου, όπως ο χρυσός και ο άργυρος, και προϋπάρχει του χρέους είναι πλήρως λανθασμένη. Αντιθέτως, η λειτουργία της μηχανής του χρήματος βασίζεται στη μετατροπή του Χρέους σε Χρήμα. Η δημιουργία του σύγχρονου χρήματος στην ουσία είναι μια πράξη μαγείας, μια *ταχυδακτυλουργία*, για αυτό το κοινό μυαλό στην κυριολεξία την απωθεί. Και ίσως αποτελεί μια από τις εκπληκτικές επινοήσεις που έχει το ανθρώπινο μυαλό ποτέ σοφιστεί.

Ωστόσο, η μεγάλη απορία είναι γιατί ο περισσότερος κόσμος, ο απλός πολίτης, έχει μια διαφορετική αντίληψη και ιδίως οι ακαδημαϊκοί πρωτοφανή εμμονή, παρότι είναι πλήρως λανθασμένη, ως προς το πώς δημιουργείται το σύγχρονο χρήμα; Μάλιστα, ενώ βρισκόμαστε στην εποχή του ηλεκτρονικού χρήματος όπου οι αριθμοί ενός computer αντιπροσωπεύουν χρήμα εξακολουθεί να πιστεύει ότι θα πρέπει να υπάρχει η στήριξη κάποιου πολύτιμου μετάλλου, όπως ο χρυσός και άργυρος, για να έχει αυτό αξία. Επίσης, εκπλήσσεται όταν πληροφορείται ότι σήμερα μεταξύ των οικονομολόγων, τραπεζιτών και των πολιτικών, δεν υπάρχει μια κοινή αντίληψη πώς το χρήμα δημιουργείται.

Πράγματι, πώς συμβαίνει να υπάρχει τόση μεγάλη σύγχυση ως προς τη φύση και την έννοια του χρήματος; Η επεξήγηση αυτού του φαινομένου θα δοθεί γυρίζοντας χρονολογικώς το ρολόι πίσω στους κλασσικούς, τους πατέρες της πολιτικής οικονομίας και θεμελιωτές του σύγχρονου οικονομικού συστήματος. Η αναδρομή στο παρελθόν αφήνει έκπληκτο τον αναλυτή σχετικά με το πόσο θολές και συγκεχυμένες ήταν η έννοια και λειτουργίες του χρήματος του κλασσικού μοντέλου. Ο βαθμός ασάφειας και αντικρουόμενων απόψεων είναι τόσο μεγάλος, που παύει κανείς να διερωτάται γιατί αυτή η σύγχυση, το confusion, διαρκεί μέχρι και σήμερα. Συνεπώς, θα γίνει μια σύντομη αναφορά στις απόψεις και θεωρίες του χρήματος των κλασσικών, για να δείτε πόσο αμφιλεγόμενες και λανθασμένες ήταν. Και πιστεύω να μην σας κουράσουν, αλλά αντιθέτως να σας διαφωτίσουν.

Γενικά, οι κλασσικοί φιλόσοφοι της πολιτικής οικονομίας του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, ο Adam Smith, ο Γάλλος, Jean Baptiste Say, ο David Ricardo, και ο John Stuart Mill θεώρησαν το χρήμα ως ένα «πέπλο» (veil). Επίσης, ο φιλόσοφος και ένας από τους εμπνευστές του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, David Hume, νωρίτερα, το 1752, στο δοκίμιο «Περί Χρήματος» αναφέρει «Το χρήμα δεν είναι μιλώντας σωστά, ένα από τα αντικείμενα του εμπορίου, αλλά ένα από τα εργαλεία που οι άνθρωποι συμφώνησαν για να διευκολύνουν την ανταλλαγή ενός προϊόντος με ένα άλλο. Αυτό δεν αποτελεί ούτε καν έναν από τους τροχούς του εμπορίου, είναι το λάδι που καθιστά την κίνηση των τροχών πιο ομαλή και εύκολη.»

Παρομοίως, ο πρωταθλητής της laissez faire οικονομίας, Jean Baptiste Say, ξακουστός για τον νόμο της εκκαθάρισης αγορών (loi des debouches) που συνοπτικά εκφράζεται ως «η προσφορά δημιουργεί την δική της ζήτηση» (supply creates its own demand), εκφράζει παρεμφερή γνώμη με εκείνη του David Hume. Δηλαδή πιστεύει ότι η ωφελιμότητα του χρήματος απορρέει από τη μοναδική ιδιότητά του να μεταβιβάζει τα προϊόντα στα χέρια των συναλλασσόμενων.

Ο J.B.Say λοιπόν είναι αυτός που διακήρυξε ότι το χρήμα είναι μόνο μεσολαβητής της μεταβίβασης των αξιών και η σημαντικότητα του χρήματος στην οικονομία είναι *επικουρική*. Απλά αποτελεί εργαλείο διευκόλυνσης της ανταλλαγής προϊόντων, έναν αγωγό (conduit) διά μέσου του οποίου περνάει η οικονομική διαδικασία των αγαθών και υπηρεσιών, αλλά δεν επηρεάζεται απ' αυτό. Συμπλέοντας με τη μονεταριστική άποψη του Hume ότι 'το χρήμα είναι ουδέτερο', την εναλλακτική έννοια του αποφθέγματος «το χρήμα είναι πέπλο».

Είναι φανερό ότι ο Hume με τη συνδρομή του Say θέσανε από κοινού τα θεμέλια του σύγχρονου μονεταρισμού και φιλελευθερισμού. Της οικονομικής ιδεολογίας που επεκράτησε παγκοσμίως την τελευταία τριακονταετία. Η εξέλιξη αυτή επιβεβαιώνει το γνωμικό ότι «η *δύναμη* των *ιδεών* δεν είναι *προσωρινή* αλλά *διαχρονική*» και είναι γνωστή όχι μόνο από τον επιφανή Πλάτωνα, αλλά και από τον Keynes στη σφαίρα της οικονομίας: «Οι ιδέες των οικονομολόγων και των πολιτικών φιλοσόφων, αμφοτέρως όταν είναι σωστές και όταν είναι λανθασμένες, είναι περισσότερο ισχυρές από ότι είναι κοινώς αντιληπτό.»*

*J.M. Keynes, *The General Theory Of Employment, Interest and Money*, chapter 24.

Το μυστήριο του χρήματος, που οι οικονομολόγοι γενικώς το ονόμασαν ένα «πέπλο», επειδή πίσω απ' αυτό κρύβονταν οι πραγματικές οικονομικές συναλλαγές προσπάθησαν με μεγάλη ανυπομονησία οι κλασσικοί φιλόσοφοι να ξεσκεπάσουν. Όμως, στη βιαστική προσπάθειά τους να ανασηκώσουν αυτό το «βέλο», για να δουν εάν το αινιγματικό πρόσωπο του χρήματος είναι όμορφο ή άσχημο δημιούργησαν μια πρωτοφανή σύγχυση στην οικονομική επιστήμη. Ο μιν John Stuart Mill, προς μεγάλη έκπληξη, δεν έδωσε παρά ελάχιστη οικονομική σημασία στο χρήμα, ενώ αντίθετα ο Adam Smith το εγκωμίασε με θέρμη. Συγκεκριμένα, ο J.S. Mill δήλωσε: «δεν μπορεί το χρήμα εγγενώς να μην είναι το πιο *ασήμαντο* πράγμα στην οικονομία μιας κοινωνίας»,⁶ ενώ από την άλλη, ο διάσημος Adam Smith ένθερμα διακήρυξε ότι «το χρήμα είναι ο *σπουδαίος* τροχός της κυκλοφορίας, το σπουδαίο εργαλείο του εμπορίου».⁷

Παρά την διαμετρικώς αντίθετη άποψη ως προς τη σπουδαιότητα του χρήματος, οι κλασσικοί συμφώνησαν ομόφωνα ότι το χρήμα είναι ένα εμπόρευμα, ένα προϊόν. «Το χρήμα είναι εμπόρευμα» δηλώνει ο J.S. Mill και ο J.B. Say, ο συγγραφέας της Διατριβής της Πολιτικής Οικονομίας, διευκρινίζει: «Υπάρχει πάντοτε αρκετό χρήμα για να διεξαχθεί η κυκλοφορία των αγαθών... εάν η αύξηση της κυκλοφορίας απαιτήσει περισσότερο οι έμποροι γνωρίζουν πώς να βρουν υποκατάστατα του προϊόντος που χρησιμεύσουν ως μέσον ανταλλαγής».

Ειδικά, ο συγγραφέας του Πλούτου των Εθνών, ο διάσημος Adam Smith, ο αποκαλούμενος και «πατέρας» της πολιτικής οικονομίας, αναφέρει «ότι το χρήμα, 'αυτά τα μεταλλικά τεμάχια από τα οποία αποτελείται', δηλαδή ο χρυσός και ο άργυρος, τα αντικατέστησε το χαρτονόμισμα (paper money) που είναι εξ ίσου βολικό, διότι συνιστούσαν 'ένα πολύ δαπανηρό εργαλείο του εμπορίου'. [Έτσι] η κυκλοφορία αναζωογονήθηκε επάνω σε έναν νέο τροχό, που στοιχίζει λιγότερο να τον κατασκευάσεις και να τον συντηρήσεις σε σχέση με τον παλιό».⁸

Τώρα θα πρέπει να έχει λυθεί ο γρίφος, γιατί αυτή η απίστευτη σύγχυση γύρω από τη φύση του χρήματος συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Μιας ανθρώπινης επινόησης που θεωρείται σε σπουδαιότητα παραπλήσια της εφεύρεσης του αλφάβητου στην ιστορία του πολιτισμού. Η εξέχουσα σημασία του χρήματος γίνεται εμφανής στην καθημερινή ζωή, είτε αυτή θεωρείται πρωτόγονη είτε είναι αναπτυγμένη με το ακόλουθο εδάφιο του Stanley Jevons, ενός πρωτότυπου κλασσικού φιλοσόφου, που δυστυχώς πνίγηκε σε ηλικία μόλις 47 ετών.⁹

⁶ J.S. Mill, *Principles of Political Economy*, Book III, Chapter vii, Longmans, London, 1936, "There cannot ... be intrinsically a more insignificant thing in the economy of society, than money."

⁷ Adam Smith, *The Wealth of Nations*, "Money [is] the great wheel of circulation, the great instrument of commerce", Penguin Classics, 1986, σελ.388.

⁸ Adam Smith, *ό.π.*, σελ.388, "Money...the metal pieces of which is composed...The substitution of paper in the room of gold and silver money, replaces a very expensive instrument with one much less costly, and sometimes equally convenient. Circulation comes to be carried on by a new wheel, which it costs less to erect and to maintain than the old one."

⁹ W. Stanley Jevons (1835-1882), *Money and the Mechanism of Exchange*, Appleton- Century- Crofts, 1894, Chapter I. Το κύριο έργο του εκπονείται στο, *The Theory of Political Economy*, 1871.

Εδώ και μερικά χρόνια, η Mademoiselle Zelig έδωσε ένα κονσέρτο στα Νησιά Κοινωνίας (Society Islands). Ως ανταμοιβή για μια μελωδία από τη Norma και μερικά άλλα τραγούδια συμφωνήθηκε να λάβει το 1/3 των εισπράξεων. Όταν έγινε η μέτρηση των εσόδων το μερίδιό της βρέθηκε ν' αποτελείται από 3 γουρούνια, 23 γαλοπούλες, 44 κοτόπουλα, 5000 καρύδες, καθώς επίσης και από σημαντικές ποσότητες από μπανάνες, λεμόνια και πορτοκάλια. Στην αγορά του Παρισιού, το σύνολο αυτών των ζωικών ειδών και οπωρικών θα μπορούσαν να αποφέρουν 4000 φράγκα. Στα Νησιά της Κοινωνίας όμως τα νομίσματα ήταν πολύ σπάνια. Και καθώς η Mademoiselle, δεν μπορούσε η ίδια να τα καταναλώσει, κατέστη αναγκαίο, εν τω μεταξύ, ένα σημαντικό τμήμα των εισπράξεων να διατεθεί, για να θρέψει τα γουρούνια και τα πουλερικά με τα φρούτα.¹⁰

Όπως είδαμε, οι κλασικοί οικονομολόγοι και οι πολιτικοί φιλόσοφοι απέτυχαν να ερμηνεύσουν την έννοια και τη φύση του χρήματος, κυρίως ο διάσημος Adam Smith. Η εσφαλμένη άποψη ότι το χρήμα είναι ένας νέος τροχός της κυκλοφορίας λιγότερο δαπανηρός από τον χρυσό και άργυρο που εξυπηρετεί το εμπόριο και τον υπολογισμό του ισοζυγίου πληρωμών, όντως βγάζει μάτι. Η ανάλυσή του σχετικά με τη λειτουργία των τραπεζών στην οικονομική διαδικασία είναι αναληθής. Αυτή η σφαλερή θεώρηση ατυχώς διαιωνίστηκε σε βαθμό που τα σύγχρονα εγχειρίδια της μακροοικονομίας που διδάσκονται στους φοιτητές στις πανεπιστημιακές αίθουσες, αγνοούν την ύπαρξη των τραπεζών και μαζί, του χρήματος, γιατί το θεωρούν ως έναν αγωγό, ένα conduit, όπως οι κλασικοί.

Η μεγάλη απορία είναι, πως οι κλασικοί οικονομολόγοι υπέπεσαν σ' αυτό το φοβερό ολισθήμα, όταν νωρίτερα, στα μέσα του 17^{ου} αιώνα, οι χρυσοχόοι (goldsmiths) ήταν οι πρώτοι τραπεζίτες στην Δυτική Ευρώπη. Οι χρυσοχόοι ανακάλυψαν με την πάροδο του χρόνου ότι αυτοί μπορούν να εκδώσουν χάρτινες πιστωτικές αποδείξεις (γραμμάρια) και να δανείσουν με τόκο τα αποθεματικά χρυσού και αργύρου που φύλαγαν στα χρηματοφυλάκια τους, πολλές φορές πιο πάνω από την ποσότητα που είχαν στην κατοχή τους. Αυτή η 'κατεργαριά' συνιστά τη «γέννηση» του μυστηρίου που έμελε να γίνει γνωστό ως το *σύστημα κλασματικού αποθεματικού* του σύγχρονου νομισματικού συστήματος.

Μ' αυτή τη 'ζαβολιά' σκέφτηκαν χρυσοχόοι ότι μπορούν να γίνουν πλούσιοι χωρίς κανείς να το γνωρίζει. Διότι παρατήρησαν ότι μόνο το 10% με 20% από τις αποδείξεις κατάθεσης που εξέδιδαν επέστρεφαν για εξαργύρωση σε χρυσό και άργυρο που είχαν στα θησαυροφυλάκια τους. Αυτές οι αποδείξεις βρέθηκαν πιο βολικές για τους εμπόρους ως μέσο πληρωμών και συν τω χρόνω διαδόθηκαν και έγιναν αποδεκτές ως χρήμα. Έτσι γεννήθηκε το συμβολικό χρήμα 5 με 10 φορές άνω της αξίας των πολύτιμων μετάλλων που κατείχαν. Όμως, οι σύγχρονες τράπεζες αύξησαν τον πολλαπλασιαστή του χρήματος 50 φορές και το σύστημα κατέρρευσε.

¹⁰ Τα Νησιά της Κοινωνίας βρίσκονται στον Ειρηνικό Ωκεανό, πάνω από την Αυστραλία και ανατολικά των νήσων Fuji, και την εποχή του Jevons αποτελούσαν αποικία της Γαλλίας. Τώρα θα μου πείτε, πως βρέθηκε ο Jevons εκεί; Απάντηση, είχε μετακομίσει στην Αυστραλία για να εργαστεί ως οικονομικός αναλυτής στο Νομισματοκοπείο της τότε νεαρής αποικίας της Αγγλίας.

Τώρα, πώς ο φημισμένος Paul Krugman, βραβείο Nobel Οικονομίας (2008), δεν γνωρίζει ότι οι τράπεζες υιοθέτησαν το μοντέλο των χρυσοχόων, και εξακολουθεί να θεωρεί ότι αυτές είναι απλά διαμεσολαβητικά πιστωτικά ιδρύματα, τα οποία απλώς δανείζουν τις υπάρχουσες καταθέσεις των πελατών στους δανειολήπτες και δεν δημιουργούν νέο χρήμα, αυτό παραμένει άγνωστο. Δηλαδή είναι conduits, μεταξύ των αποταμιευτών και δανειοληπτών! Μάλιστα, αποκαλεί τους συναδέλφους του, που διαμηνύουν: το χρήμα το δημιουργούν οι τράπεζες, ex nihilo, μέσω πιστώσεων, ως αιρετικούς και μυστικοπαθείς.¹¹

Ίσως να του διαφεύγει ή να μην είναι ενημερωμένος ο Paul Krugman, τι έγραφαν οι συνάδελφοί του στα εγχειρίδια μακροοικονομίας και τραπεζικών υπηρεσιών. Ιδίως στην περίοδο της δεκαετίας του 1960, της αποκαλούμενης εποχής των «καλών χρόνων», πριν την εγκαθίδρυση στις πανεπιστημιακές αίθουσες της διδασκαλίας του Μονεταρισμού, τον ακαδημαϊκό μανδύα του δόγματος του νεοφιλελευθερισμού. Ήταν σε εκείνη την περίοδο, που το κίνητρο του ατομικού συμφέροντος είχε αντικατασταθεί με ένα κοινωνικό ιδεώδες, και οι καθηγητές βάζανε θέματα στους φοιτητές τους με την ακόλουθη μορφή:

Η παράξενη εντύπωση ότι η συνολική δημιουργία του χρήματος από ιδιωτικούς οργανισμούς είναι ένα είδος παραχάραξης νομίσματος, μεθοδευμένη κλοπή και ληστεία, ίσως μετριαστεί από τη γνώση ότι η αύξηση της προσφοράς του χρήματος μπορεί να είναι ωφέλιμη για την οικονομία. *Συζητήστε την παραπάνω άποψη.*¹²

Οι καιροί όμως άλλαξαν, η μάλιστα του νεοφιλελευθερισμού επεκράτησε και ο Krugman αγνόησε την εμπειρική μαρτυρία ότι οι τράπεζες δημιουργούν το χρήμα. Στα περίπλοκα μαθηματικά μοντέλα μακροοικονομικής πρόβλεψης που διδάσκονται σήμερα στα πανεπιστήμια και χρησιμοποιούν οι θεσμικοί οργανισμοί, γνωστά ως Dynamic Stochastic General Equilibrium (DSGE) μοντέλα, απουσιάζουν οι τράπεζες και γενικά ο χρηματοπιστωτικός τομέας και μαζί, το χρήμα. Ως συνέπεια, όταν προκλήθηκε η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση το 2008, οι ακαδημαϊκοί και τραπεζίτες έμειναν άναυδοι, ανήμποροι να εξηγήσουν, πως το τραπεζικό οικοδόμημα κατέρρευσε σαν πύργος από τραπουλόχαρτα.

Το απροσδόκητο αυτό γεγονός για τους οικονομολόγους της κυρίαρχης σκέψης με τα μαθηματικά τους μοντέλα, χωρίς την ύπαρξη των τραπεζών και του χρήματος ονομάστηκε παγκοσμίως, η Μεγάλη Ύφεση. Όσον αφορά την Ελλάδα, η χώρα χρεοκόπησε και η κοινωνία της οδηγήθηκε στη μιζέρια, κυρίως, διότι οι 'ελληνικές' τράπεζες, όπως προαναφέρθηκε, μεταβίβασαν κολοσσιαίες ζημιές στους προϋπολογισμούς του κράτους που υπερβαίνουν τα € 240 δις. Το μυστήριο, οι οικονομολόγοι της ορθόδοξης σκέψης δεν διερωτήθηκαν πώς μπορεί να συμβεί τέτοιος όλεθρος, εάν οι τράπεζες ήταν μόνο διαμεσολαβητές που δάνειζαν τις υπάρχουσες καταθέσεις των πελατών στους δανειολήπτες;

¹¹ Paul Krugman, Banking Mysticism, " banks don't create demand out of thin air any more than any one does by choosing to spend more; and banks are just one channel linking lenders to borrowers." ... " it's the mystics who have it wrong", The New York Times, March 27, 2012.

¹² George Halm, *Economics of Money and Banking*, Irwin 1961, σελ.57.

Η τεράστια αυτή τραπεζική φούσκα που έσκασε στα κεφάλια των ελλήνων φορολογουμένων, δημιουργήθηκε από τις πιστώσεις των ιδίων των τραπεζών με βάση όχι τις καταθέσεις των πελατών τους, αλλά τον ζεστό αέρα. Όμως, εφόσον δεν πείθεται η άκρως εσφαλμένη δεσπόζουσα οικονομική σκέψη, με όσα έχουν γραφτεί από μια σειρά αιρετικών, όπως τους αποκάλυψε ο James Tobin,¹³ συμπεριλαμβανομένου και του γράφοντος,¹⁴ ευθύς αμέσως η απάντηση έρχεται από την ίδια, την ξακουστή Τράπεζα της Αγγλίας.¹⁵

Στη σύγχρονη οικονομία, το περισσότερο χρήμα παίρνει τη μορφή των τραπεζικών καταθέσεων. Εντούτοις, πώς αυτές οι τραπεζικές καταθέσεις δημιουργούνται είναι συχνά εσφαλμένα αντιληπτό: ο πρωταρχικός τρόπος [δημιουργίας] είναι δια μέσου των εμπορικών τραπεζών με τη χορήγηση δανείων. Οποτεδήποτε μια τράπεζα χορηγεί ένα δάνειο, αυτή ταυτόχρονα δημιουργεί μια αντίστοιχη ισόποση κατάθεση στον τραπεζικό λογαριασμό του δανειολήπτη, και μ' αυτόν τον τρόπο δημιουργείται νέο χρήμα.

Επιπρόσθετα, η έκθεση της Τράπεζας διευκρινίζει ότι η πραγματικότητα πώς το χρήμα δημιουργείται σήμερα διαφέρει από αυτήν που βρίσκεται σε μερικά οικονομικά εγχειρίδια: «Αντί οι τράπεζες να δέχονται καταθέσεις από τα νοικοκυριά όταν αυτά αποταμιεύουν και εν συνεχεία να τα δανείζουν έξω, η δανειοδότηση των εμπορικών τραπεζών δημιουργεί τις καταθέσεις. Υπό κανονικές συνθήκες, η κεντρική τράπεζα δεν καθορίζει το ποσό του χρήματος σε κυκλοφορία, ούτε είναι χρήμα της Κεντρικής Τράπεζας αυτό το οποίο «πολλαπλασιάζεται» σε περισσότερα δάνεια και καταθέσεις.» Κατ' αυτόν τον τρόπο φανερώνεται η ψευδαισθηση της ορθόδοξης σκέψης ότι οι τράπεζες δημιουργούν το χρήμα ανακυκλώνοντας τις καταθέσεις των πελατών τους.

Τα ίδια λόγια ειπώθηκαν, με γλαφυρό τρόπο, για τη δημιουργία του χρήματος πριν 90 χρόνια από τον Sir Josiah Stamp,¹⁶ ένας από τους διευθυντές της Τράπεζας της Αγγλίας, στους φοιτητές του Πανεπιστημίου του Τέξας το 1927.

Το σύγχρονο τραπεζικό σύστημα παράγει χρήμα από το τίποτε. Η διαδικασία είναι ίσως η πιο εξέχουσα μορφή ταχυδακτυλουργίας που έχει εφευρεθεί. Το τραπεζικό σύστημα διανοήθηκε μέσα στην ανισότητα και μέσα στην αμαρτία... Πάρτε αυτή τη δύναμη από πάνω του και όλες

¹³ James Tobin (1918-2002), αμερικανός οικονομολόγος, καθηγητής των Πανεπιστημίων Harvard και Yale, σύμβουλος του Προέδρου J. F. Kennedy και αποδέκτης του βραβείου Nobel Οικονομίας (1981).

¹⁴ Σπύρος Λαβδιώτης, Η Εποχή του Ατομικισμού- Μια Φιλοσοφική Προσέγγιση του Χρήματος και της Οικονομίας, Εκδόσεις Έσοπτρον, Αθήνα, 2012.

¹⁵ Bank of England, Money Creation in the Modern Economy, McLeay, M., Radia, A., & Thomas, R., members of the Bank's Monetary Analysis Directorate, Quarterly Bulletin, First Quarter 2014.

¹⁶ Sir Josiah Stamp (1880-1941), Άγγλος βιομήχανος, οικονομολόγος, τραπεζίτης, και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Τράπεζας της Αγγλίας. Υπήρξε πρόεδρος της London, Midland and Scottish Railway- ένας από τους μεγαλύτερους ομίλους επιχειρήσεων της Αγγλίας- και ένας από τους πλουσιότερους της Αγγλίας στην δεκαετία του 1920. (Ellen Brown, The Web of Debt, σελ. 2).

οι μεγάλες περιουσίες, όπως η δική μου, θα εξαφανιστούν· και τότε αυτό θα μπορούσε να επιφέρει ένα καλύτερο και πιο ευτυχισμένο κόσμο να ζήσουμε. Αλλά εάν εσείς επιθυμείτε να είσθε σκλάβοι των τραπεζιτών και να πληρώνετε το κόστος της σκλαβιάς σας, τότε αφήστε τους τραπεζίτες να δημιουργούν χρήμα και να ελέγχουν την πίστωση.

Συνοψίζοντας, οι εμπορικές τράπεζες μέσω της πίστωσης, δηλαδή με τη χορήγηση δανείων, έχουν το μονοπώλιο να θέτουν το χρήμα σε κυκλοφορία μόνο με την επιβάρυνση του τόκου. Ακόμη και τα κέρματα και τα χαρτονομίσματα τα ονομαζόμενα «τραπεζογραμμάτια» που υπάρχουν στην κυκλοφορία οφείλουν την ύπαρξη τους μόνο εάν απελευθερωθούν από τις εμπορικές τράπεζες. Αυτό σημαίνει ότι όλο το χρήμα στην οικονομία προέρχεται από τις τράπεζες και πρέπει να επιστραφεί στις τράπεζες κάποια στιγμή στο μέλλον, φουσκωμένο με τόκο. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα είναι οι ιδιοκτήτες του χρήματος. Εμείς είμαστε μόνο οι ένοικοι, οι δανειολήπτες. Εάν κάποιος κατορθώσει να αποταμιεύσει χρήματα για ένα χρονικό διάστημα ή και μόνιμα, άλλα άτομα υποχρεωτικά από τη φύση του ισχύοντος νομισματικού συστήματος καθίσταται αναπόφευκτο να αθετήσουν τις υποχρεώσεις τους και να χρεοκοπήσουν.

Ο λόγος είναι ότι όταν η εμπορική τράπεζα χορηγεί χρήματα για ένα ενυπόθηκο στεγαστικό δάνειο που αντιστοιχεί, π. χ., στο ποσό των € 100.000, αυτή δημιουργεί μόνο το κεφάλαιο, το οποίο εσύ στη συνέχεια το δαπανάς και αυτό κυκλοφορεί στην οικονομία. Η τράπεζα αναμένει να της πληρώσεις το ποσό των € 200.000 στην διάρκεια π.χ., των επόμενων 20 ετών, αλλά αυτή δεν δημιουργεί το δεύτερο ποσό των \$ 100,000, που αποτελεί τον τόκο. Αντιθέτως, η τράπεζα σε στέλνει έξω στον σκληρό κόσμο να παλέψεις εναντίον όλων για να φέρεις πίσω τα € 100,000 του τόκου, που δεν υπάρχουν στην οικονομία. Έτσι κάποιος αναπόφευκτα θα αθετήσουν τα δάνεια τους, ούτως ώστε, οι υπόλοιποι να βρουν τα αναγκαία χρήματα για να αποπληρώσουν το ποσό του τόκου.

Αυτό είναι το «απίθανο συμβόλαιο» που επεβλήθη από τους δανειστές η χώρα μας να εκπληρώσει, το οποίο είναι αδύνατον να εκπληρωθεί εκτός και μόνο εάν συντριβεί η οικονομία της και πτωχοποιηθεί ο λαός της. Κι αυτό συμβαίνει μπροστά στα μάτια μας τώρα, με τους απλήρωτους λογαριασμούς στην εφορία οι οποίοι αγγίζουν τα € 100 δις και τις κατασχέσεις ιδιωτικής περιουσίας ολοένα να πυκνώνουν. Διότι οι τόκοι δεν έχουν δημιουργηθεί ως χρήμα και δεν υπάρχουν καν στην οικονομία, ωστόσο οι εταίροι μας τους απαιτούν και υπό μορφή «αλληλεγγύης» την ελληνική κοινωνία χρεοκοπούν.

Μ' αυτόν τον τρόπο λειτουργεί το νομισματικό σύστημα του ευρώ. Στην ουσία είναι ένα ιδιόμορφο σύστημα Κοινωνικού Δαρβινισμού. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), ενώ διοχετεύει τρις ευρώ στις εμπορικές τράπεζες και τις ιδιωτικές εταιρίες μέσω του προγράμματος με την επωνυμία Ποσοτική Χαλάρωση (Quantitative Easing), εντούτοις δεν δανείζει στην Ελλάδα. Ο λόγος, η ΕΚΤ, αξιολόγησε ότι δεν έχει την αναγκαία πιστοληπτική ικανότητα και αφήνει τον λαό της να λιμοκτονεί. Μα πώς μπορεί να την έχει, όταν οι τόκοι- η αμοιβή

των δανειστών- από την έναρξη των Μνημονίων το 2010, ανέρχονται στα € 70 δις. Μ' αυτή την τοκογλυφία δεν σώζεται η Ελλάδα, αλλά πλουτίζουν οι δανειστές.

Το να δημιουργείς από «αέρα κοπανιστό» δάνεια με την αμφίεση του κεφαλαίου και να απαιτείς τόκο επάνω στον αέρα τον κοπανιστό, ίσως περνάει τα όρια του ορισμού της τοκογλυφίας. Ωστόσο, έτσι λειτουργεί ο μηχανισμός του ευρώ. Σύμφωνα με τους κανονισμούς της ΕΚΤ, τα απαιτούμενα *ελάχιστα αποθεματικά* των τραπεζών του Ευρωσυστήματος είναι 2% για καταθέσεις μίας μέρας (όψεως και απλού ταμιευτηρίου), καταθέσεις προθεσμίας έως δύο ετών και χρεόγραφα διάρκειας έως δύο έτη. Για καταθέσεις προθεσμίας άνω των δύο ετών, συμφωνίες επαναγοράς (repos) και για χρεόγραφα διάρκειας περισσότερο από δύο έτη, ο συντελεστής μόχλευσης των δανείων είναι 0%! ¹⁷

Τουτέστιν, οι εμπορικές τράπεζες του Ευρωσυστήματος οφείλουν να κρατούν αποθεματικά στους λογαριασμούς τους στην ΕΚΤ και μετρητών (cash in vault) στα χρηματοκιβώτια τους, της τάξεως του 2%, με βάση τις καταθέσεις ζήτησης και χρεόγραφα διάρκειας μικρότερης των δύο ετών. Με άλλα λόγια, για μία κατάθεση ταμιευτηρίου, π.χ., € 100, η τράπεζα πρέπει να κρατήσει αποθεματικά € 2 και μπορεί να δανείσει τα €98. Ήτοι, ο συντελεστής μόχλευσης των συνολικών καταθέσεων των τραπεζών υπερβαίνει τον λόγο του 50:1.

Επιβεβαιώνοντας τον ισχυρισμό των αιρετικών με τις ξεχαρβαλωμένες βίδες ότι στο σύγχρονο νομισματικό σύστημα το χρήμα δημιουργείται, *ex nihilo*, από αέρα κοπανιστό. Το ό, τι είναι στην κυριολεξία αέρας κοπανιστός, οφείλεται στο γεγονός ότι τα αρχικά αποθεματικά των καταθέσεων των πελατών, αλλά και τα αποθεματικά της κεντρικής τράπεζας προέρχονται από το τίποτε, από αέρα. Γι' αυτό, ορισμένες κεντρικές τράπεζες όπως του Καναδά και της Αυστραλίας έχουν θεσπίσει ως απαιτούμενα ελάχιστα κλασματικά αποθεματικά το 0, zero. Αυτός είναι ο λόγος που ο ονομαστός Henry Ford, ιδρυτής της βιομηχανίας αυτοκινήτων Ford, είχε δηλώσει « Είναι καλό ότι ο λαός του έθνους μας, δεν κατανοεί το τραπεζικό και νομισματικό μας σύστημα, γιατί εάν το είχε κατανοήσει, εγώ πιστεύω ότι θα είχε γίνει επανάσταση πριν αύριο το πρωί.»

Επίσης, την ίδια εποχή του Henry Ford, ο Graham Towers είχε δηλώσει ότι το χρήμα δημιουργείται με μία εγγραφή σε ένα βιβλίο. Πως λοιπόν μπορείς να χαρακτηρίσεις τον Graham Towers – τον πρώτο κυβερνήτη της Κεντρικής Τράπεζας του Καναδά που την διοίκησε για 20 συνεχή χρόνια (1934-1955) με εξαιρετική επιτυχία - ως έναν αιρετικό που έχει τις βίδες ξεχαρβαλωμένες;

Ο Towers δήλωσε το 1939 ενώπιον της Επιτροπής Τραπεζικών Υπηρεσιών και του Εμπορίου της Κυβέρνησης Καναδά, ότι οι τράπεζες είναι αυτές που δημιουργούν το χρήμα. Αυτή είναι η δουλειά τους. Η διαδικασία παραγωγής του χρήματος αποτελείται από έναν κονδυλοφόρο και μια εγγραφή σε ένα βιβλίο ή μια εγγραφή σε κάρτα μέσω μιας δακτυλογραφικής μηχανής. Αυτό

¹⁷ ECB, European Central Bank, Reserve Base of credit institutions subject to reserve requirements.

είναι όλο. Κάθε φορά που μία τράπεζα χορηγεί ένα δάνειο, νέο τραπεζικό χρήμα δημιουργείται, νέες καταθέσεις, καινούργιο χρήμα, brand new money. Ομιλώντας υπό την ευρεία έννοια, με παρρησία δήλωσε ο Towers,¹⁸ ότι 'όλο το νέο χρήμα έρχεται από τις τράπεζες υπό μορφή δανείων'. Καθώς τα δάνεια είναι χρέος, τότε υπό το ισχύον νομισματικό σύστημα όλο το χρήμα είναι χρέος.

Άρα, όλη η προσφορά του χρήματος στην οικονομία εξαρτάται από τις εμπορικές τράπεζες οι οποίες μέσω των *κλασματικών αποθεματικών* με λόγο 50:1 χορηγούν δάνεια. Ωστόσο, η χορήγηση δανείων δημιουργεί νέες λογιστικές εγγραφές, οι οποίες συνιστούν νέο χρήμα, κι αυτό με τη σειρά του αυξάνει την προσφορά του χρήματος στην οικονομία. Αντιθέτως, η αποπληρωμή του δανείου καταστρέφει το χρήμα και συρρικνώνει την προσφορά του χρήματος και μαζί την οικονομική δραστηριότητα και επέρχεται η ύφεση... Σε τελική ανάλυση, εάν όλα τα δάνεια αποπληρωθούν, κανείς δεν θα έχει τραπεζικές καταθέσεις και δεν θα υπάρχει ούτε ένα ευρώ σε κυκλοφορία, αφού όλο το χρήμα που κυκλοφορεί στο σύγχρονο νομισματικό σύστημα προέρχεται από χρέη.

Ως εκ τούτου, είμαστε απολύτως δέσμοι των τραπεζών στη σημερινή εποχή, γιατί το χρήμα που κυκλοφορεί κάποιος πρέπει να το έχει δανειστεί. Συνεπώς, εάν οι εμπορικές τράπεζες ακολουθήσουν μια επεκτατική πολιτική δανειοδότησης, υπάρχει αυτομάτως άφθονο χρήμα σε κυκλοφορία και εμείς ευημερούμε· εάν όχι, εμείς πεθαίνουμε της πείνας. Είναι φανερό ότι το παρόν νομισματικό σύστημα της ζώνης του ευρώ είναι απολύτως ασταθές. Κι όταν εμείς συνειδητοποιήσουμε και δούμε ξεκάθαρα την εικόνα ο τραγικός παραλογισμός της αδιέξοδης θέσης μας είναι απίστευτος, καθώς η χώρα βαδίζει με γοργό βηματισμό προς την πύλη του Άδη, με τα κόκκινα δάνεια στα ύψη και τις κατασχέσεις να αυξάνουν.

Και όμως υπάρχει λύση, η έξοδος από το ευρώ. Η έξοδος όμως απαιτεί αρετή και τόλμη όπως αναφέρει ο ποιητής, και θα ήθελα να προσθέσω πολιτική βούληση και σκληρή δουλειά. Ειδάλλως, μέσα στη θηλιά του ευρώ η Ελλάδα θα ψυχορραγεί μέρα με την ημέρα και θα οδηγείται σε μαρασμό και φτώχεια, με τη μετανάστευση των νέων επιστημόνων να γιγαντώνεται, έως ότου οι πολίτες καταλάβουν ότι είναι θύματα της στέρησης έκδοσης του δικού τους νομίσματος. Και τότε ίσως θυμηθούνε την ανεξίτηλη ρήση του Αριστοτέλη «το νόμισμα είναι δημιούργημα του νόμου και όχι της φύσης, σε μας έγκειται να τον αλλάξουμε ή να τον αχρηστεύσουμε», και αποφασίσουν να αποδράσουν από την νομισματική αιχμαλωσία, ανακτώντας την ελευθερία, σπάζοντας τις αλυσίδες του ευρώ.

Σπύρος Λαβδιώτης, Αθήνα 1 Νοεμβρίου 2017

¹⁸ Canadian Government's Committee on Banking and Commerce, in 1939, its proceedings cover 850 pages, Appendix E, *Money is Created by Banks*, Evidence given by Graham Towers, May 3, 1939.